

Digitaal burgerschap biedt kansen voor vernieuwing van de bibliotheek

Het thema digitaal burgerschap staat bij veel bibliotheken op de agenda. Daarbij ligt de nadruk veelal op thema's als mediawijsheid, cyberveiligheid en Maakplaatsen, en minder bij thema's zoals AI, desinformatie en creatieve technologie. Dat blijkt uit onderzoek van de KB, uitgevoerd via de Bibliotheekmonitor. Om digitaal burgerschap in de toekomst een stevige plek te geven binnen het aanbod, verwachten bibliotheken meer geld, tijd en expertise nodig te hebben dan nu aanwezig is.

TEKST: MARIANNE HERMANS, SENIOR KENNISADVISEUR KB • FOTO: SHUTTERSTOCK

Inleiding

Digitaal burgerschap begint bij de vraag hoe we als burgers willen samenleven in een omgeving die door digitale technologie enorm veranderd is. Hoe zorgen we ervoor dat mensen zichzelf kunnen organiseren met gebruik van de (digitale) tools en platforms die we daarvoor hebben? De mogelijkheden die de samenleving daartoe biedt, zijn vooralsnog niet optimaal. De instrumenten zijn veelal in handen van commerciële partijen waarvan we de voorwaarden accepteren zodat we gebruik kunnen maken van hun apps, maar met weinig zicht op wat zich daarachter bevindt, laat staan invloed op het ontwerp ervan. Mensen dienen 'vaardig' te zijn om met de overheid en met elkaar te communiceren langs digitale wegen, en 'weerbaar' om de eigen privacy te beschermen, en desinformatie

en beïnvloeding te herkennen. Dat zijn zaken die door de samenleving als collectief geregeld zouden moeten zijn. Eer het echter zover is, zijn burgers genoodzaakt om zelf te zorgen dat ze digitaal vaardig en weerbaar zijn. Bibliotheken springen in het gat om burgers toe te rusten voor de digitale samenleving. Lange tijd lag de nadruk daarbij op basisvaardigheden en digitale inclusie, gericht op volwassenen die het ontbreekt aan de basale vaardigheden die nodig zijn om eenvoudige computerprogramma's te gebruiken, e-mails te versturen, online formulieren in te vullen of contact te hebben met de digitale overheid. In 2021 zijn de KB, SPN, POI's en bibliotheken met subsidie van Stichting Pica gestart met de inrichting van een nieuwe landelijke programma-lijn digitaal burgerschap. Met de inbedding van deze program-

Bij citizen science worden inwoners of geïnteresseerden gevraagd om actief mee te denken en te helpen aan onderzoek, door bijvoorbeeld observaties of metingen te doen. Voor dit thema is nog niet veel aanbod in de bibliotheken.

malijn komt er ook meer aandacht voor jeugd en volwassenen die reeds basisvaardig zijn.

Onderzoek bij bibliotheken

In de periode december 2021 – januari 2022 is via de Bibliotheekmonitor een rondvraag gedaan onder bibliotheken naar de inbedding van digitaal burgerschap in beleidsplannen en activiteiten. De vragenlijst is door 101 bibliotheken volledig ingevuld. Het onderzoek ging over de uitwerking van digitaal burgerschap in lokaal beleid, in de dienstverlening aan burgers, doelgroepen, samenwerkingspartners en personeel, en expertise en financiering.

Belang wordt erkend

Uit de resultaten van dit onderzoek ¹ blijkt dat het thema binnen de sector breed wordt omarmd. Meer dan de helft van de bibliotheken heeft in het beleidsplan de term digitaal burgerschap opgenomen; bibliotheken die dat (nog) niet in het beleidsplan hebben staan, besteden er wel aandacht aan. Veel bibliotheken scharen programma's rondom digitale basisvaardigheden en inclusie ook onder digitaal burgerschap. Binnen de landelijke programmalijn ligt de nadruk echter op het aanbod voor vaardige jeugd en volwassenen, met bouwstenen rond bijvoorbeeld desinformatie en Maakplaatsen.

Uiteenlopende definities

Digitaal burgerschap is een paraplubegrip waaronder een brede waaier aan thema's schuilgaat. Dat blijkt ook uit de omschrijvingen die bibliotheken geven en de manier waarop onderdelen van digitaal burgerschap, zoals digitale vaardigheden, digitale geletterdheid en Maakplaatsen, een plek krijgen in de beleidsplannen. Aan de ene kant noemen bibliotheken 'een leven lang ontwikkelen' en 'digitale inclusie' voor volwassenen, aan de andere kant krijgen ook Maakplaatsen en digitale geletterdheid voor jeugd een plek in de beleidsplannen. Vaak worden begrippen uit het SLO-framework digitale geletterdheid genoemd: ICT-basisvaardigheden, informatievaardigheden, mediawijsheid en computational thinking. De gegeven omschrijvingen vertonen gelijkenis met technologisch burgerschap, een term die geïntroduceerd werd door het *Rathenau Instituut*. Technologisch burgerschap gaat over het kunnen gebruiken van technologie voor je persoonlijke en professionele leven, over weerbaarheid en bewustzijn van de werking van technologie en sociale media, én over de institutionele kaders waarbinnen burgers en professionals mogen meepraten over het ontwerp en gebruik van technologie.

Meer dan mediawijsheid?

In hun dienstverlening hebben bibliotheken vooral aandacht voor kansen en risico's van de online wereld, en minder voor de creatieve mogelijkheden van technologie. Debatten over technologische vraagstukken staan nauwelijks op het programma. De activiteiten liggen voornamelijk in het verlengde van mediawijsheid. Voor actuele thema's als open data, citizen science en ethische kwesties is nog niet veel aanbod.

Doelgroepen en partners

De belangrijkste samenwerkingspartners op dit gebied zijn het primair onderwijs, de gemeente, Provinciale Ondersteunings

Instellingen en welzijnsorganisaties. Belangrijke doelgroepen zijn jeugd van 4 tot 12 jaar (80%) en senioren (73%). Daarnaast zijn jeugd van 12 tot 18 jaar (44%) en het jonge kind (32%) doelgroep. Verder is er aandacht voor laaggeletterden (50%), anderstaligen (41%) en taalarme gezinnen (35%), en in mindere mate voor leerkrachten (26%) en jongvolwassenen (20%).

Expertise en ondersteuning

Binnen bibliotheken zijn het vooral mediaconsulenten, coördinatoren (Taalhuis, Maakplaats) en educatief specialisten die zich ontfemen over het thema. Ruim de helft van de bibliotheken zet tevens vrijwilligers in voor dienstverlening rondom digitaal burgerschap. De bibliotheken geven aan dat ze behoefte hebben aan ondersteuning onder meer op het gebied van scholing van medewerkers en het aanbod van direct inzetbare producten. Ook verwachten ze meer uren en financiële middelen nodig te hebben om digitaal burgerschap de komende jaren een goede plek te kunnen geven binnen de organisatie.

Deskundigheid in huis halen

Samenwerking met partijen van buitenaf kan ook helpen om nieuwe skills en deskundigheid in huis te halen. In de creatieve en culturele sector, in hackerspaces en in Maakplaatsen is al veel ervaring opgedaan met verschillende doelgroepen en andere manieren van werken. Maakplaatsen hebben inmiddels binnen veel bibliotheken een plek verworven, maar voor sommige mensen is het aantrekkelijker om buiten de institutionele kaders van de bibliotheek te blijven. Volgens internetpionier Marleen Stikker, directeur van onderzoeksinstituut Waag, zouden bibliotheken daarom poreus moeten zijn. Zodat de nieuwe structuren, de experimenteerplekken en Maakplaatsen aantrekkelijk zijn voor onverwachte doelgroepen. Kortom, zorg dat je veel uitwisseling hebt met de buitenwereld en dat je werkvormen en structuren ook ruimte bieden voor de mensen die niet per se in dienst van de bibliotheek willen zijn maar die wel heel goed kunnen bijdragen aan vernieuwing van de programma's en activiteiten.

Bronnen

De lijst met bronnen bij dit artikel vindt u op bibliotheekblad.nl/bronnen

Over digitaal burgerschap

In 2021 zijn de KB, SPN, POI's en bibliotheken met subsidie van Stichting Pica gestart met de inrichting van de landelijke programmalijn digitaal burgerschap. De programmalijn ondersteunt bibliotheken bij de invulling van hun rol om digitaal burgerschap te positioneren in het hart van lokale gemeenschappen. Tot eind maart 2022 werd de programmalijn ingericht, onder meer door een netwerk rond dit thema te bouwen, onderzoek in gang te zetten en bibliotheken te ondersteunen bij hun ontwikkeling op dit gebied. Eind september start de nieuwe fase van de programmalijn. Bibliotheken kunnen dan beginnen met het maken van een lokaal plan en het opzetten van programmering.